

пріоритети формування конкурентоспроможності аграрного сектора". – Житомир: ЖНАЕУ. – 23-24 листоп. 2011 р. – С. 31-35.

8. Кудрявцев Ю.Н. Территориальный маркетинг в системе местного самоуправления муниципальных образований [Электронный ресурс] / Ю.Н. Кудрявцев. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.r>.

9. Матюхін В.О. Модель стратегії розвитку регіонального туризму / В.О. Матюхін, Я.М. Кашуба, О.В. Кобзева // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ресурсне забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону: Зб. наук.-пр. конф. / НАН України. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України. – 2007. – Вип. 3(65). – С. 235-247.

10. Морозова Т.В. Социально-экономическая адаптация сельских сообществ к рынку (на примере Республики Карелия): дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Татьяна Васильевна Морозова. – Москва, 2005. – 341 с.

11. Основні наукові досягнення та впровадження за результатами виконаних робіт Інституту економіки та прогнозування НАНУ (2007 р.) за тематикою «Сільський розвиток на сталій основі: теорія та методологія, індикатори оцінки, практика реалізації» [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.ief.org.ua/new\\_page\\_11.htm](http://www.ief.org.ua/new_page_11.htm).

12. Панкрухин А.П. Исследования территорий: подход маркетолога [Электронный ресурс] / А.П. Панкрухин // Территория и планирование. – № 3 (27). – Режим доступа: [http://www.gradoforum.novo-sibirsk.ru/files/pankruhin\\_1.pdf](http://www.gradoforum.novo-sibirsk.ru/files/pankruhin_1.pdf).

13. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова. – К. : Ін-т екон. і прогнозів. НАН України, 2009. – 352 с.

14. Радченко В.П. Маркетинг сельских территорий в системе территориального управления: принципы, инструментальный аппарат : дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Валентина Петровна Радченко. – Ростов-на-Дону, 2011. – 341 с.

15. Шатохін А.М. Соціологія села / А. М. Шахотін. – К. : Науковий світ, 2000. – 225 с.

16. Brunner Karl. The Perception of Man and the Conception. Two Approaches to Understanding Society / Karl Brunner // Economic Inquiry. – July 1987. – v. 25. – P. 367-388.

17. Denison E.F. Accounting for Slower Economic Growth: The United States in the 1970's. / E.F. Denison // Brookings Institution Press. – Washington: DC. – 1979. – 560 p.

18. Erickson Bill. Marketing local identity / Bill Erickson, Marion Roberts // Journal of urban design. – 1997. – № 1. – Part 2. – 342 p.

**УДК 631.151.2:658.589**

**Гончарук І.В.,  
аспірант\***

**Вінницький національний аграрний університет**

## **ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА**

**Постановка проблеми.** Розвиток виробництва біопалива в Україні як одного з важливих, інноваційних видів економічної діяльності відбувається в складних умовах транзитивної економіки. Модератором розбудови біопаливної галузі є підприємницька діяльність, яка позиціонується як інноваційна система господарських зв'язків. Саме створення ефективного механізму підприємницької діяльності як інноваційної структури організації виробництва біопалива забезпечить необхідні передумови для його поширення. Необхідність наукового переосмислення і розробки пропозицій щодо забезпечення розвитку підприємницької діяльності у виробництві біопалива на часі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Концепція визначення сутності й функціональних ознак підприємництва бере свій початок від вчення Й. Шумпетера [1], за яким підприємець - думаючий новатор, а підприємництво розглядається як передвісник чогось нового, система, яка сприяє активізації розвитку господарських процесів. Ідентифікація підприємництва як економічної категорії та функціональної підсистеми, інструменту задоволення потреб суспільства здійснена на етапі зародження капіталізму Ф. Кантільоном [2], Й. Шумпетером [2], значною мірою А. Смітом [3], Л. Мізесом [7], традиції продовжені В. Кредісовим [4], С. Григор'євим [5], З. Варналії [6] та іншими дослідниками й суспільними діячами.

---

\* Науковий керівник: Калетнік Г.М. – д.е.н., професор, академік НААН.

Аграрні аспекти підприємницької діяльності розглядаються відомими вітчизняними науковцями, серед яких: М. Малік [8], Ю. Лупенко [8], П. Саблук [8], Л. Романова [9], В. Андрійчук [10]. Питання інновацій та виробництва біопалива досліджують В. Месель-Веселяк [11], Г. Калетнік [12], І. Кириленко [14], М. Коденська [15] та ін. Проте, як свідчить аналіз наукових результатів, досліджувана проблема розглядається фрагментарно, частково, що свідчить про доцільність подальшого її вивчення на основі врахування концептуального бачення комплексного позиціонування підприємницької діяльності як власне інноваційної системи виробництва біопалива.

**Постановка завдання.** Головним завданням, досягнення якого вбачається необхідним у результаті проведення досліджень є систематизація поглядів щодо категорійно-понятійного апарату і розкриття сутності й особливостей підприємницької діяльності як інноваційної системи розвитку виробництва біопалива.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Розбудова галузі виробництва біопалива неможлива без створення і забезпечення функціонування підприємств з відповідною спеціалізацією. Для цього сьогодні у світі, як і в Україні, склались об'єктивно сприятливі умови. З теоретичної і практичної точки зору на підприємницьку діяльність у виробництві біопалива поширюються класичні постулати теорії підприємництва.

Загалом підприємництво в наукових колах і практичному вимірі позиціонується як інститут – рушійна сила науково-технічного процесу, а головним стимулом його розвитку є бажання отримання прибутку. Даний аспект розкриття питання еволюції концепцій підприємництва вимагає від нас окреслення завдань підприємницької діяльності, а також її функцій, незалежно від типу ринку на якому вона здійснюється (рис. 1).



**Рис. 1. Завдання і функції підприємництва у соціально-економічній системі \***

\* Сформовано автором на основі опрацьованої літератури

Виконуючи об'єктивно-визначені завдання, підприємець ризикує, вкладаючи капітал і працю, адже цілком й повністю залежний від інституційних умов, які склалися на ринку. При цьому, комбінуючи землю, капітал і працю, він прагне перевершити конкурентів – це класична концепція визначення сутності й функціональних ознак підприємництва, що підтверджує загальне твердження про його інноваційну природу, адже підприємницька діяльність перш за все виконує новаторську роль.

Основу підприємництва як функції і як процесу становить підприємливість – здатність людини до особливих дій, які призводять до: більш якісного використання ресурсів; виробництва конкурентоспроможного товару і перевищення доходів над витратами. Інакше кажучи - це здатність ефективно використовувати обмежені ресурси, створювати щось нове, об'єднувати людей задля спільного досягнення мети, інтегруються в існуюче інституційне господарське середовище. Також підприємництво передбачає (обов'язково): встановлення соціального зв'язку між людьми для обміну знаннями і здібностями, а також результатами індивідуальної праці, інтегрованої у підприємницький процес; економічну поведінку підприємця – пошук дешевих і якісно необхідних ресурсів, запровадження передових технологій виробництва та способів організації праці, найбільш доцільне використання отриманого прибутку; новаторство – творчий підхід до організації бізнесу.

Теорія підприємницької діяльності розглядає підприємця і підприємництво як суб'єктів господарського й ринкового обміну, які позиціонують себе в ролі творців суспільного багатства. У даному конкретному випадку категорією суспільного багатства є біопаливо – продукт, створений у результаті виробничо-господарської діяльності підприємця. Тому концептуальна модель розвитку підприємництва у галузі виробництва біопалива розглядається нами як інституційна основа окреслення функціональних характеристик суб'єктів зазначеного бізнесу в забезпеченні його ефективності.

Сільське господарство, як базова галузь для забезпечення агропромислового комплексу сировиною, характеризується наявним потенціалом підприємницьких структур. Одним із сегментів сировинного забезпечення є галузь виробництва біопалива, тобто підприємства, які безпосередньо виробляють біопаливо з відновлювальної біологічної сировини. До біопалива відносять наступні його види: біоетанол (високооктанова кисневмісна добавка до бензинів, одержана з відновлювальної сільськогосподарської сировини); біодизель (дизельне паливо, виготовлене з відновлювальної сировини з використанням інших видів біопалива); біогаз (газове паливо, виготовлене з відновлювальної біологічної сировини та/чи біологічних відходів, яке може бути очищене до якісних показників природного газу і використане як біопаливо); біоводень (водень, вироблений з відновлювальної біологічної сировини та/чи біологічних відходів).

Підприємницькі структури – виробники біопалива в Україні лише з'являються, тому можливість вивчення засад їх функціонування практично відсутня, що дещо ускладнює науковий пошук, хоча, з іншого боку, це дає нам можливість віднайти новизну.

Розглядаючи проблему становлення і функціонування підприємств у галузі виробництва біопалива, зазначимо, що найбільш розвиненим та навіть певною мірою визнаним за межами країни є виробництво пелет. Одним із піонерів у виробництві пелет в Україні є агрохолдинг KSG Agro, який планує у серпні 2013 року запустити в Кривому Розі підприємство з виробництва пелет потужністю 60 тис. тонн на рік. Серед технологічних лідерів у сфері використання біомаси також слід виділити ГС ІСК GROUP, яке займається розробкою і упровадженням технологій переведення газових котелень промислових підприємств на використання енергетичної біомаси. Особливо слід звернути увагу на актуалізацію даного питання для цукрових заводів. Проте виробництво рідкого біопалива також має місце, зокрема – виробництво біоетанолу на базі спиртових і цукрових заводів.

Наступним сегментом підприємницької діяльності у виробництві біопалива, який має певне поширення є продукування біогазу. Виробництво газоподібного біопалива, тобто біогазу, як вид підприємницької діяльності, хоча і для самозабезпечення, все більше набуває поширення у великих агрохолдингах. Вони виробляють біогаз із гною, курячого посліду, відходів тваринницької галузі. У цьому аспекті слід зазначити, що сировинна база для виробництва біогазу є надзвичайно обширною, адже включає практично усі види відходів виробництва й переробки тваринницької продукції, а також рослинницької. Підприємці вже давно зрозуміли, що використання (виробництво) біогазу в енергозабезпеченні дає можливість кардинально впливати на економічні показники господарювання. Таким чином сенс розвитку біоенергетики, зокрема у біогазовому сегменті, набуває практичного втілення у підприємницькій діяльності.

Діяльність у цьому напрямі має дещо пасивний характер, проте позиціонування біогазового аспекту як альтернативи традиційному газу принаймні у сільському господарстві є беззаперечним. Бізнес і держава це розуміють, тому відповідне середовище формується. Таким чином, зазначені аспекти аналізу сучасного стану вирішення проблеми виробництва біопалива фактично підтверджують наше твердження про те, що підприємницька діяльність у виробництві біопалива є інноваційною системою.

Оцінюючи стан і перспективи розвитку підприємницької діяльності у виробництві біопалива, здійснимо аналіз макроекономічних (загальноєкономічних) параметрів аграрного підприємництва в Україні, динаміка ефективності якого вибудовує можливості появи виробників біопалива. Загальноєкономічні показники (табл. 1) розвитку сільськогосподарських підприємств України засвідчують наявність різнонаправлених змін структурно-функціональних ефектів за існуючого сьогодні інституційного середовища аграрного бізнесу.

**Таблиця 1**

**Загальноєкономічні показники розвитку сільськогосподарських підприємств України**

Показник	Рік				
	2000	2005	2009	2010	2011
Кількість діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві, всього, одиниць	н.д.	57877	57152	56493	56133
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	1411	3585	7576	17253	25904
Підприємства, які одержали чистий прибуток, у % до загальної кількості підприємств	65,5	63,8	69,2	69,4	83,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	9,0	14,6	8,7	17,5	18,8
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2475	1137	764,7	716,8	1038
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	111	437	1220	1467	1415

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (Статистичний збірник «Сільське господарство України»)*

Розвиток сільськогосподарських підприємств набуває все більшого рівня ефективності (див. табл. 1), що засвідчує надзвичайну привабливість аграрного бізнесу як виду підприємницької діяльності. В останні роки стабільно високим є рівень прибутковості і рентабельності сільськогосподарської діяльності цих підприємств особливо у сегменті виробництва енергетичних культур, що опосередковано підтверджується структурою посівних площ сільськогосподарських культур (табл. 2), особливо зростанням посівів кукурудзи.

Таблиця 2

Структура посівних площ в сільськогосподарських підприємствах України, %

Види культур	Рік					2012 +,- до:			
	2000	2005	2010	2011	2012	2000	2005	2010	2011
Вся посівна площа	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				
Зернові культури	53,5	62,5	59,4	60,2	58,7	5,2	-3,8	-0,6	-1,5
у тому числі									
<i>продовольчі</i>									
пшениця озима і яра	23,4	29,5	26,8	27,4	23,2	-0,2	-6,3	-3,6	-4,2
жито озиме і яре	2,7	2,8	1,1	1,1	1,1	-1,6	-1,7	0,1	0,1
рис	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
просо	1,9	0,6	0,4	0,7	0,7	-1,2	0,2	0,3	0,0
гречка	2,5	2,0	1,1	1,4	1,3	-1,1	-0,7	0,3	0,0
<i>зернофуражні</i>									
ячмінь озимий і ярий	14,8	17,8	15,7	11,9	10,4	-4,3	-7,3	-5,2	-1,4
кукурудза	4,2	5,7	10,9	14,8	18,7	14,5	13,0	7,8	3,9
овес	2,1	1,9	1,1	0,9	1,0	-1,2	-0,9	-0,2	0,1
зернобобові	1,7	2,1	2,0	1,7	1,4	-0,3	-0,7	-0,7	-0,3
Технічні культури	17,2	23,2	32,9	32,8	34,5	17,3	11,2	1,6	1,6
у тому числі									
соняшник	11,9	16,0	19,3	19,8	21,6	9,7	5,6	2,3	1,9
цукрові буряки	3,5	2,7	2,4	2,5	2,1	-1,4	-0,6	-0,3	-0,4
соя	0,3	2,2	5,4	5,5	7,1	6,8	4,9	1,7	1,6
ріпак	1,0	1,1	4,6	4,3	2,9	1,9	1,8	-1,7	-1,4
Картопля і овоче-баштанні культури	1,1	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,6	0,0	0,0	0,0
у тому числі									
картопля	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0
овочі відкритого ґрунту	0,6	0,3	0,3	0,3	0,2	-0,4	-0,1	0,0	-0,1
Кормові культури	28,2	13,8	7,2	6,4	6,3	-21,9	-7,5	-0,9	-0,1

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Підприємницька діяльність зазначеного напрямку є інноваційною системою, адже розвиток біопаливної галузі нашої країни надає можливості широкої перспективи та системного упровадження нововведень, які в майбутньому здатні покращити структуру енергетичного балансу країни. Однією з таких особливостей є наявність достатніх можливостей нарощування виробництва тих видів сільськогосподарської продукції, яка потенційно може бути використана для виробництва біопалива – це зернові та зернобобові, технічні культури, особливо кукурудза та соя, а також цукрові буряки.

В нашій державі сформовані певні інституційно-правові стимули для розвитку бізнесу біопаливного напрямку, зокрема: Закони України: „Про альтернативні види рідкого і газового палива” (2000 р.); „Про альтернативні джерела енергії”; програми: Державна програма розвитку виробництва біодизеля на період до 2010 року; розпорядження КМУ: „Про затвердження „Енергетичної стратегії України на період до 2030 року”; „Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палива”; Закони України: „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження”; „Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення зеленого тарифу”; „Про внесення змін до Закону України „Про електроенергетику” щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії”; „Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива”.

**Висновки з даного дослідження.** Виходячи з сучасних реалій розвитку агропромислового виробництва України, розбудова біопаливного сегменту підприємницької діяльності є надзвичайно

важливим завданням насамперед з погляду на його інноваційність. Дослідницька оцінка перспектив галузі вказує на те, що освоєння відновлюваних джерел енергії аграрним бізнесом як з позицій використання, так і з позиції споживання є об'єктивною необхідністю, одним із вирішальних стимулів конкурентоспроможності та економічного зростання. В умовах сьогодення розвиток агробізнесу, зокрема забезпечення його конкурентності, без біопалива практично неможливий.

### **Література**

1. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія: пер. с англ. / Й. Шумпетер ; предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. – М. : Экономика, 1995. – 540 с.
2. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі / М. Блауг ; [пер. з англ. І. Дзюб]. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 670 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
4. Кредісов В.А. Підприємництво – вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою : монографія / В.А. Кредісов. – К. : Вид-во "Знання" України, 2003. – 327 с.
5. Григор'єв С.М. Етапи дослідження та характерні риси підприємництва / С.М. Григор'єв. [Електронний ресурс]. – Доступний з [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Npchdu/Politology/2002\\_9/9-7.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2002_9/9-7.pdf).
6. Варналій З.С. Основи підприємництва : навч. посібн. / З.С. Варналій. – Вид. 3-тє, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2006. – 350 с.
7. Мизес Л. Человеческая деятельность: Трактат по политической теории / Л. Мизес. – М. : ОАО НПО Экономика, 2000. – 670 с.
8. Підприємництво в аграрній сфері економіки / М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко, Л.В. Романова та ін.; за ред. П.Т. Саблука, М.Й. Маліка. – К. : ІАЕ, 1997. – 420 с.
9. Підприємництво в аграрній сфері економіки / М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко, Л.В. Романова та ін.; За ред. П.Т. Саблука, М.Й. Маліка; Вид. друге, доп. і переробл. – К. : ІАЕ, 1998. – 514 с.
10. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
11. Месель-Веселяк В.Я. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Ярчук // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 3-8.
12. Калетник Г.М. Розвиток ринку біопалив в Україні : монографія / Г.М. Калетник – К. : Аграрна наука, 2008. – 464 с.
13. Калетник Г.М. Економіка виробництва біопалива в Україні та забезпечення продовольчої безпеки // Г.М. Калетник / Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 30–35.
14. Кириленко І.Г. Формування ринку українського біопалива: передумови, перспективи, стратегія / І.Г. Кириленко, В.В. Дем'янчук, Б.В. Андрущенко // Економіка АПК. – 2010. – №4. – С. 62.
15. Коденська М.Ю. Обґрунтування необхідності розробки інвестиційних проектів у розвиток біоетанолової галузі на базі продукції цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська. – ННЦ «Інститут аграрної економіки». – 2010. – 12 с.
16. Shapouri H. USDA's Ethanol cost-of-production survey / H. Shapouri, P. Gallagher // United State Department of agriculture, office of the chief economist, office of energy policy and new user, Agricultural economic report No. 841, July 2005. – 42 p.
17. Licht F.O. Brazil's ethanol industry enters the fast lane / World ethanol and biofuels report. – Vol. 3. – No. 20. – July 25, 2005.